

Az öregedő költő fiatalodni vágyik

Megkésett utószó Géher István *Anakreóni dalok* című verseskötetéhez

Géher István harmadik, *Anakreóni dalok* című verseskötete immár a rendszerváltás után, 1996-ban jelent meg, így, bár nagyon árnyaltan, de tetten érhető benne az a történelmi-politikai-társadalmi változás is, amely a rendszerváltással ment végbe mindenki életében. Géher második kötetében a költői beszélő Catullus, az antik római lírikus modernkori alteregója, itt pedig a szerző Anakreón, az ógörög epigrammaköltő maszkjába bújlik, legalábbis ami a költői éthoszt, stílus- és formaimitációt illeti, azonban tőle megszokott módon egyúttal önmaga is marad. A kötet 78 számozott és 21 számozatlan epigrammát tartalmaz, melyekben az immár idősödő költő vet számot addigi életével, tevékenységével és persze a jelennel, ami igencsak más, mint az első két kötet idejének társadalmi közege volt.

A rendszerváltozás bekövetkezett, a szabadság, ha visszásan és korlátozott, kelet-európai módon is, de valamilyen formában mégiscsak eljött. A politikai okokból osztályellenségnek nyilvánított és a társadalmi lét margójára szorított polgári értelmiségi beszélő valamennyire fellélegezhet – ha nem is hozott neki a társadalmi rendszer megváltozása egy csapásra óriási elismerést, írásaiban és gondolataiban mégis szabadabbnak érezheti magát, s ha mástól nem, cenzúrától vagy politikai elnyomástól immár nem kell tartania... Más idők azonban ezek, s miként arra a rendszerváltás utáni Magyarországon élő és alkotó Anakreón-alteregó is ráeszmél, a hirtelen jött szabadsággal egyúttal alkotótevékenységének, az irodalomnak a súlya, társadalmi szerepe is nagyot csökkent. Margóról margóra került, érzi a költő, most éppenséggel nem nyomják el politikai okok miatt, pusztán mestersége, alkotótevékenysége és egyáltalán az általa képviselt éthosz vált kissé elavulttá a huszonegyedik század küszöbén, s rá kell eszmélnie, hogy akár az ő műveire, akár az irodalomra és irodalomtörténetre általában a szélesebb társadalmi nyilvánosság egyszerűen nem kíváncsi... Géher Anakreónjának epigrammatikus számvetéseit alapvetően a befelé, a magánélet felé fordulás, az introvertált önreflexió jellemzi, erről tudósít az első, *Anakreón magánszínháza* című ciklus és annak záróverse:

12

Bort kell inni, ha múltó évvel múlik az élet;

borral a fájó fej, mint a pohár – *kiürül*.

Töltöm /mint/ az időt, hogy félve magunkra köszöntsem?

édes-e vagy keserű – vedd és idd ki velem!

Így szól a kötet tizenkettedik epigrammája, ahol ismét megjelenik a borivás Géher költői beszélője számára kulcsfontosságú motívuma. Nem csupán ünnepi és áldozati ital, megivása nem csupán szakrális, de nem is egészen profán cselekedet, hiszen az általa okozott mámor – ha talán nem is egészen az öntudatlan részegség szintjén – egyrészt elmélyítheti az önreflexiós képességet, másrészt feloldja az emberben mindig ott motoszkáló, ősi egzisztenciális szorongást.

Az öregedő költői beszélő érzi a lassú fizikai hanyatlást, lelke és elméje azonban saját megérzése szerint még mindig fiatal, de legalábbis fiatalos, és bár „*maholnap eltemetik*”, miként arról az *Anakreón lélektükre* című második ciklusban vall, többek között a bor – ismét a bor, ez az ősi, szakrális ital – az, amely ifjakhoz hasonlatos életkedvet kölcsönöz neki, újra és újra megidézve a bordal műfajának egészen az antikvitásig visszanyúló hagyományát:

17

Ma még, amíg borom van,
iszom, hogy színesedjen
az arcom és az elmém,
hogym kedvem felderüljön,
hogym kívánkozom élni...
Maholnap eltemetnek.

A harmadik, *Anakreón dolgozószobája* című ciklusban jelenik meg, kerül fedésbe a költői beszélővel félreérthetetlenül az életrajzi én, a költő-műfordító-irodalomtudós értelmiségi, akiben az alkotóművészi és a tudósi identitás, a művész csapongó lelkülete és a tudós kényszerű, fegyelmezett pedantériája ismét összeütközik, az ebből adódó életfeszültséget pedig ismételten és korántsem szégyellten *borral* oldja fel:

23

Elöntött híg szöveggel
a szakma. Mind megírtam.
Önéletrajz, ajánlás –
ez volna hát a munkám:

a tudomány robotja,
a józan kényszerűség?
Iszom rá kiadósan,
hogyan nyomát is kimossam.

A kötet negyedik ciklusa, az *Anakreón házitűzhelye* a legintrovertáltabb önreflexiók együttese, ahol sokkal inkább a magánember, mint a művész, tudós, értelmiségi van jelen, és fogalmazza meg legexplicitebben a költői beszélő vágyát a kiszámítható, nyugodt, polgári értelmiségi életre, számolva akár annak szükségszerű kényszerűségével, a valamilyen szinten mindenkor megtapasztalendő peremléthelyezettel, mellőzöttséggel is. Az öregedő költő ugyanis egyre inkább azt érzi, hogy életkorából kifolyólag sem dédelgethet már oly nagyratörő és adott esetben megvalósíthatatlan terveket, mintha újra fiatal volna, és bár lelkülete és lendülete még mindig fiatalos, egyre inkább elfogadja a kiszámítható és biztonságos élet ígéretét akkor is, ha tudja, hogy nagyon sok dolgot elmulasztott megtenni az életben:

36

Ez az életem. Nekem jó.
Ami rossz, azt elfelejtem.
Ami nem rossz, azt megőrzöm.
Hogy a többiek hogyan élnek,
nem az én dolgom, nem izgat.
Ciripelhetek nyugodtan,
hamu alján, mindhalálig.

Ciripelni a hamu alján, azaz: írni, írni, írni, akkor is, ha nem túl sok ember kíváncsi rá, akkor is, ha az írás nyilván nem fogja megváltani a világot – mindhalálig, vallja Géher István *Anakreón*-alteregója a kötet harminchatodik költeményében, és ehhez is tartja magát...

A negyedik versciklus, az *Anakreón és fia* új emberi-társadalmi szerepben láttatja a költői szubjektumot. Eddig is történt rá utalás számos helyen, hogy van családja, felesége, gyermekei, akik fontosak neki, és akiknek elvesztésétől megmagyarázhatatlan módon retteg, itt és most végül annyira kitérül a mindenkori olvasó előtt, annyira bevonja őt magánvilágába, hogy engedi magát szülőként, apaként látni. A ciklus epigrammái a költői beszélő, vagy pontosabban inkább tudhatóan az életrajzi én fiát – ha tetszik, a később

ugyancsak kiváló költővé és irodalomtörténésszé vált Géher István Lászlót – szólítják meg, az apai szólamban megnyilatkozó Anakreón pedig számol azzal, hogy már nincs messze az az idő, amikor a megszólítottnak, fiának, nélküle, atyai szeretete és tanácsai nélkül kell boldogulnia a világban:

47

A hangomtól ne félj, fiam:
már nem sokáig hallatom,
kiszáll a szó, leszáll a csend,
s a lírában magad maradsz,
hogy szellemekkel társalogj...
Ne félj, fiam, veled leszek.

A negyvenhetes számot viselő epigrammában megfogalmazott apai intelem azonban egyúttal költői önreflexió is – Anakreón XX. századi alteregója ugyan figyelmezteti fiát, hogy bizony nem fiatal már, s földi pályafutása igencsak véges, lévén azonban költő, az általa írott művek halála után is megmaradnak, elérhetőek lesznek, ebben a formában pedig mindig ott lesz vele. A költészet, a művészet pedig átvitt értelemben akár még a halhatatlanság egy formája is lehet, mellyel az ember kicselezi saját mulandóságát, már ha a szerző halála után is lesz valaki, aki még olvassa műveit, és azok jelentenek még valaki számára valamit...

Habár a kötetre jellemző az introvertáltság, az önreflexió és a magánéleti-magánemberi szféra hangsúlyozása a külső politikai-társadalmi viszonyok ellenében, Géher István Anakreónja azért mégiscsak szükségszerűen olyan értelmiségi, aki reflektál az őt körülvevő világ és társadalom eseményeire és visszásságaira is, hiszen akarva-akaratlanul, bármennyire önmagába és magánéletébe zárkózik, valamilyen formában mégiscsak átéli és elszenvedi azokat. Az *Anakreón napilappal* című ciklusban, miként azt címe is sejteti az olvasóval, a világ dolgairól többek között az újságokból tájékozódó költő reflexióit tartalmazza, egészen konkrétan a rendszerváltás utáni Magyarországon hirtelen és felemás módon kialakult demokráciájának visszásságaira reagál. Kendőzetlenül és kiábrándultan beszél versben a különböző politikai pártok hazugnak bizonyuló, üres ígéreteiről, a volt kommunista pártelitből az új, vagy legalábbis nevükben újnak látszó politikai pártokba is átszivárgó funkcionáriusokról, vagy éppen a különböző pártok színeiben gyors politikai karriert befutni kívánó, szerencsevadász értelmiségiekről:

Pártfigurák váltják egymást, és vesznek az ürbe:

történész, költő, pap, közigazdász, filozófus...

Talán nem túlzás azt állítani, hogy Géher István költői beszélője már viszonylag korán, öt-hat évvel a döntő folyamatok lejátszódása után csalódott a rendszerváltásban és a kialakult demokráciában, és szinte szükségszerű, hogy ebben az új, zavaros, sajátosan kelet-európai átmeneti, már nem szocialista, de még nem is polgári-demokratikus közegben lényegében ugyanolyan otthontalannak és számkivetettnek érzi magát, mint érezte a Kádár-korszak évtizedei alatt...

A közéleti költő-értelmiségi szerep megpendítése és az abból való erős kiábrándultság után szükségszerűen és kiszámíthatóan jelenik meg a kötetben a beszélő mindenkori tanári énjére való önreflexió – ebből állnak össze az *Anakreón a katedrán* ciklus versei:

71

A tanár komédiás is.

Alakíthatok, ha tetszik.

Legyek én a vén borissza,

aki ifjak közt megifjul!

Géher Anakreón-alteregője, többek között a kötet hetvenegyes számot viselő epigrammájában kendőzetlenül bevallja, hogy bizony, a tanárság is egy emberi szerep – számára autentikus és otthonos szerep, de mégiscsak szerep, melyet időről időre el kell játszania, s nem csupán tanárként, de esendő emberként akár még olyan ártatlan, de mégiscsak önző szándékok is vezérlik, hogy ifjú tanítványai között, akár az egyetemi előadás után velük együtt borozva az öregedő költő lélekben hozzájuk hasonlatossá váljék, és legalább erre a rövid időre újból fiatalnak érezhesse magát... A tanítás persze egyúttal mindig önzetlen, lelki-szellemi-emberi segítségnyújtás is a másik embernek, mely által a diák többé válik, és amiért a tanár, már amennyiben jól végzi munkáját, méltán várhat valamiféle minimális megbecsülést.

Az utolsó előtti, *Anakreón mint Prospero* című ciklusban Géher István beszélője kettős irodalmi identitást ölt magára: egyszerre lesz Anakreón, a költő és Shakespeare drámai hőse, Prospero, a nagy varázsló, aki pálcája kettétörése és tengerbe dobása előtt még számot vet magával:

Itt nyugszom meg: a költő bűvöletét ma feloldom,
zárja magába a könyv, épp születésnapomon.

Ötvenhat lettem, boromat már arra ürítem,
hogyan fiatal testekben támadjon fel a lelkem.

Géher beszélője itt egészen konkrét életrajzi tényről, ötvenhatodik életéve betöltéséről tudósít, mely látszólag ugyan a kötet verseinek értelmezhetősége szempontjából teljesen mellékes körülmény, a költő felesleges életrajzi adaléka önmagáról... E vállalt, olykor szélsőségesen vallomások önéletrajziségben, mely az *Anakreóni dalok*ban is folytatja a *mi van, Catullus?* kötet ilyen irányú tendenciáját, rávilágítva, hogy Géher István számára nem igazán választható el az életrajzi személy és az adott versben éppen választott alteregó, és tetszik, nem tetszik a művelt olvasónak, esetében az irodalmat bizony más irodalmi alkotásokra való intertextuális rájátszásokon túl az alanyiség, az életrajziség, ha úgy tetszik, az élet és maga a szöveg mögött rejlő ember írja, aki e vers születésének pillanatában éppen ötvenhat éves, és szinte ismétléskényszerűen legalább lélekben megifjodni vágyik épp...

A hanyatlástól, az élet mulandóságától, a haláltól való eredendő és letagadhatatlan félelem, a dolog természetességével való valamilyen szintű megbékélésre tett – többnyire sikeres – kísérlet és a humoros-ironikus, az emberi lét mulandóságára való játékos-ironikus, mégis komoly reflexió Géher István harmadik kötetének is fontos, vissza-visszatérő szövegszervező elve, mely leginkább a kötet végén érhető tetten, ahol Anakreón, miként azt már a korábbi alteregó, Catullus is megteszi, eljátszik a gondolattal, hogy mi lesz, ha ő már nem lesz, és mi az, ami megmarad utána – előre megírja és közreadja azon, szándékoltan töredékes és számozatlan epigrammákat, melyeknek majdan csak tényleges halála után, a hagyatékából kellene előkerülniük:

Örökre bevégzem
most már? Ugye még nem?...

E bizonytalankodó, és persze egyúttal bizonytalankodóan optimista, alapvetően minden negatív élmény és ősi szorongás ellenére mégiscsak életigenlő sorokkal zárul az *Anakreóni dalok* című verseskötet, melyben az ókori epigrammaköltő XX. századi magyar alteregóján túl kevésbé találunk tetten érhető vendégszövegeket, ellentétben Géher István első két,

terjedelmes jegyzetapparátussal ellátott kötetével. A könyv egy még sokkal letisztultabb és őszintébb irodalmi formában folytatja a *mi van, catullus?* kötet konfesszionalista törekvéseit, új utakat nyitva a kortárs magyar líra alanyi(bb) áramlatai számára.